

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura**Protokoll fört vid inspektion av Kriminalvården, anstalten Hall,
den 12–14 november 2013**

Närvarande från Riksdagens ombudsmän. Chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura (närvarande den 13–14 november), byråchefen Jörgen Buhre, biträdande enhetschefen vid NMP-enheten Gunilla Bergerén (närvarande den 12 november) samt föredragandena Maria Malmgren, Eva Fridén och Karl Lorentzon (protokollförare).

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes den 12 november 2013 med att chefsJO:s medarbetare togs emot av tf. kriminalvårdschefen Mats Ehn, kriminalvårdsinspektörerna Joakim Helmerson (C-avdelningarna), Tina Sirén (specialavdelningarna) och Magnus Jönsson (säkerhet) samt tf. kriminalvårdsinspektören Anna Ahnell (B-avdelningarna).

Efter en inledande genomgång av anstaltens organisation och verksamhet, besökte Jörgen Buhre och Gunilla Bergerén C-avdelningarna samt isoleringsavdelningen och genomförde samtal med intagna. Maria Malmgren, Eva Fridén och Karl Lorentzon granskade handlingar. Under dagen genomfördes vidare samtal med intagna vid den somatiska avdelningen och anstaltens sjuksköterskor.

Den 13 november 2013 redogjorde anstaltsledningen kort för anstaltens organisation och chefsJO redogjorde kort för JO:s verksamhet. Därefter förevisades anstaltens lokaler. ChefsJO och hennes medarbetare förde samtal med intagna på B- och C-avdelningarna.

Den 14 november 2013 besökte chefsJO och hennes medarbetare säkerhetsenheten samt förde samtal där med intagna som anmält intresse härför. Inspektionen avslutades med en genomgång med anstaltsledningen.

Anstaltens organisation och verksamhet

Mats Ehn redogjorde för anstaltens verksamhet i enlighet med aktbil. 3 och tillade i huvudsak följande. Anstalten Håga stängdes den 1 oktober 2013 och vid den tidpunkten hade anstalten cirka 240 anställda. Efter stängningen uppgår personalen

till cirka 210 stycken och av dessa är 150–160 kriminalvårdare. Könsfördelningen är relativt jämn och personalomsättningen är ganska sund.

Anstalten har 170 platser och när inspektionen påbörjades var cirka 150 intagna inskrivna i anstalten. Beläggningsgraden har under senare tid legat på mellan 85 och 90 procent. Beläggningsgraden är för närvarande låg inom hela Kriminalvården. Mats Ehn uppgav att det i dag jämfört med tidigare är mycket större ”spridning” på längden av de fängelsestraff som verkställs i anstalten. Straffen spänner från några månader till livstids fängelse.

I fråga om sjukvården vid anstalten uppgav Magnus Jönsson i huvudsak följande. Sedan anstalten Hågas stängning har anstalten två sjuksköterskor på heltid och de arbetar under kontorstid. Vidare besöker en somatisk läkare anstalten en dag i veckan. Därtill har anstalten tillgång till en psykiatriker som besöker anstalten 20 timmar i månaden. För närvarande fördelas psykiatrikerens timmar på tre veckor och därefter följer en veckas uppehåll. Det vore önskvärt att timmarna i stället fördelades jämnt över hela månaden.

I fråga om avskildhetsavdelningen uppgav Tina Sirén i huvudsak följande. Hon har under den tid som hon ansvarat för verksamheten vid avskildhetsavdelningen aktivt arbetat med att försöka få ner längden på den tid som de intagna sitter avskilda. Anstalten Hall har lägst antal incidenter av alla landets avskildhetsavdelningar och de beror på att personalen är duktig på att kommunicera med de intagna. Under år 2012 var det endast en intagen som lades i bälte. Anstalten har ett avtal enligt vilket läkare ska inställa sig inom en timme efter att denne blivit kontaktad av anstalten med anledning av en bältesläggning. I samband med att intagna placeras på avskildhetsavdelningen görs en suicidscreening. Det instrument som används vid screeningen upplevs av personalen som trubbigt och de frågor som ställs måste kompletteras med ”magkänsla”. Inget av bostadsrummen vid avskildhetsavdelningen är kameraövervakat.

I fråga om den psykiatriska avdelningen uppgav Tina Sirén att den har tio platser och det är konstant kö dit. Anstalten har inför frigivningar ett välfungerande samarbete med den psykiatriska öppenvården. Två av de kriminalvårdare som arbetar på den psykiatriska avdelningen har erfarenhet av arbete som mentalskötare. Den somatiska avdelningen har 18 platser. Anstalten har på försök börjat erbjuda behandlingsprogrammet IDAP¹ på avdelningen. Mats Ehn uppgav att programmet påbörjades efter sommaren och det har visat sig att behovet av programplatser är

¹Integrated Domestic Abuse Programme. Programmet riktar sig till vuxna män som har använt hot, våld eller annat kontrollerande beteende gentemot sin kvinnliga partner eller före detta partner.

mycket större än vad anstalten hade förutsett. Det är kö till programmet och av den anledningen kommer hela den somatiska avdelningen att omvandlas till platser där IDAP erbjuds.

Mats Ehn uppgav att D-avdelningen, där intagna med skyddsbehov placeras, sällan är fullbelagd. Det finns önskemål från anstaltens sida att omvandla avdelningen till någon form av programavdelning.

Granskning av handlingar

Maria Malmgren och Eva Fridén granskade stickprovsvis protokoll och beslut i ärenden avseende intagnas misskötsamhet från år 2013. Karl Lorentzon granskade handlingar avseende beslut om avskildhet. Den senare granskningen omfattade stickprov från åren 2012 och 2013. Avseende intagna som varit placerade i avskildhet mer än en månad inhämtades uppgifter om huruvida den intagne undersökts av läkare.

Rundvandring i anstaltens lokaler

ChefsJO och hennes medarbetare förevisades anstaltens besöksavdelning, avskildhetsavdelning, C- och B-avdelningarna samt säkerhetsenheten.

Vid besök på avskildhetsavdelningen noterades att lokalerna är slitna, men i stort sett välhållna. I rummet för bältesläggning hade emellertid golvfärgen släppt i stor omfattning. I en av kancellerna (s.k. ”hårdisol”) noterades omfattande nedsmutsning i taket. Vidare noterades att det inte är möjligt för intagna att i detta rum reglera ljusinflödet.

Vid besök på C-avdelningarna noterades att de gemensamma utrymmena var torftigt möblerade. Det fanns inte tillräckligt med sittplatser för att möjliggöra för samtliga intagna att samtidigt sitta vid den gemensamma TV:n. På en av våningarna (C1 och C2) saknades det TV-apparater i de gemensamma utrymmena. Enligt de intagna hade TV-apparaterna tagits bort utan närmare förklaring.

Samtal med sjukvårdspersonal

Vid samtal med anstaltens sjuksköterskor framkom i huvudsak följande. De arbetar måndag till fredag och har telefontid mellan kl. 8.00–9.00 tre dagar i veckan. De intagna har även möjlighet att få kontakt med sjukvården genom s.k. ”systerlappar” som de antingen kan lägga i ett förslutet kuvert eller ett kuvert för internpost. Medicin till de intagna ges enligt ”egenvårdskonceptet”, vilket innebär att de intagna aldrig själva får förvara någon medicin. På varje avdelning finns ett ”språkrör” för sjukvården – vanligen en kriminalvårdare – som rapporterar direkt till sjukvården. Behov av tolk bedöms individuellt. I anslutning till några av anstaltens avdelningar finns särskilda mottagningsrum där sjuksköterskorna kan ta emot de intagna. Rummen är emellertid för små för att t.ex. kunna ta blodprov.

Samtal med intagna

ChefsJO och hennes medarbetare genomförde samtal *dels* med intagna som anmält intresse härför, *dels* intagna som söktes upp av chefsJO:s medarbetare. Vid samtalen framkom i huvudsak följande.

Standarden på avdelningarna och självförvaltning

På C-avdelningarna framförde de intagna klagomål över bristen på möblemang i de gemensamma utrymmena. Vidare uppgavs att möjligheterna att sköta den personliga hygien var allt för begränsade. Enligt de intagna är två toaletter och en dusch på 14 intagna alldeles för lite. Toaletterna används i stor omfattning och det är svårt att hålla rent. Varje intagen får två kronor per dag för städutrustning och pappershanddukar till toaletterna. Ofta tar pappershanddukarna slut och de intagna får i stället torka sig på toalettpapper, som anstalten tillhandahåller.

Intagna på C-avdelningarna framhöll att priserna på matvarorna inom självförvaltningen har stigit kraftigt. Emellertid har inte de intagnas bidrag höjts för att kompensera för prisökningen. Därmed var det enligt de intagna svårt att få pengarna att räcka till.

Sysselsättning

Ett antal intagna var missnöjda med att de inte fick studera i den omfattning som de önskade. Vidare framhöll de att det rådde brist på vidareutbildningar och att det saknades yrkesutbildningar. Några intagna framhöll att anstalten för närvarande har två mycket bra matematiklärare.

Bemanningen nattetid

Intagna på C-avdelningarna framförde klagomål över att det är för få kriminalvårdare i tjänst nattetid och att dessa inte hinner släppa ut de intagna för toalettbesök. Det får till följd att de intagna nattetid använder sig av handfatet eller papperskorgen som finns i bostadsrummen.

Bemötande

Ett antal intagna framförde klagomål över läkarens bemötande. Enligt de intagna tar inte läkaren deras besvär på allvar och rekommenderar Alvedon oavsett vilken åkomma de drabbats av. Läkarens bedömningar uppfattades inte som seriösa och han skulle återkommande ha sagt till intagna att ”tiden läker alla sår”. En intagen beskrev hur läkaren hade nonchalerat en intagen som hade problem med att det rann blod från örat. En annan intagen uppgav att han hade väntat nio månader på en remiss och ytterligare en intagen sade sig ha fått vänta 24 timmar med en bruten fotled innan han fick adekvat hjälp. De intagna refererade till läkaren som ”veterinären”, vilket enligt de intagna var ett begrepp som även kriminalvårdarna använder sig av.

En intagen beskrev hur han i samband med utomhusvistelse hade bett en kriminalvårdare om att få hämta en boll som hade försvunnit i samband med fotbollsspel.

Kriminalvårdaren sa då ”why don't you take your balls” och visade med sina händer runt sin pung.

Ett antal intagna uppgav att det upplevde det som att personalen pressade dem att inte vända sig till JO. Enligt de intagna så kunde de exempelvis komma till uttryck genom att kriminalvårdare uppgett att om de intagna slutar klaga så skulle de ”få sina permissioner”.

En intagen framförde klagomål över att han hade tvingats lämna urinprov i samband med att han fastade under ramadan. Det var enligt honom omöjligt att lämna urinprov under dessa förhållanden och det borde anstaltens personal känna till.

Kontakter med omvärlden

Ett flertal intagna framförde klagomål över att det inte är möjligt att ringa till mobil- eller IP-telefonnummer inom INTIK-systemet. Flera intagna påpekade att det i dag är väldigt få som har ett ”fast” telefonabonnemang och det framstår som oskäligt att anhöriga ska behöva skaffa ett sådant för att kunna hålla kontakten under tiden för frihetsberövandet.

Flera intagna framhöll behovet av att få besök av utomstående under anstaltsvistelsen. Av den anledningen sågs det som en brist att de inte längre kommer några externa besöksgrupper till anstalten.

Ett antal intagna uppgav att det hade försvunnit brev som skickats till anhöriga.

En intagen framförde klagomål över att det hade tagit två veckor för anstalten att hämta rekommenderade brev ställda till honom. Breven innehöll uppmaningar från utländska myndigheter om att han skulle yttra sig inom viss tid. På grund av anstaltens långsamma hantering hade det emellertid inte varit möjligt för honom att svara i tid.

Anstaltens kiosk

Flera intagna framförde missnöje över, enligt deras uppfattning, ”monopolpriser” i anstaltens kiosk. Enligt en intagen är priserna i vissa fall de dubbla jämfört med vad en vanlig livsmedelsbutik tar ut. En intagen, som även vistats i anstalterna Salberga och Kumla, framhöll att på dessa ställen sköts kioskverksamheten av ICA-handlare och därmed är priserna rimligare. Ett antal intagna framhöll att utbudet i kiosken är allt för begränsat och de intagna efterlyste bl.a. möjligheten att köpa tonfisk.

Särskilt på den somatiska avdelningen

Vid samtal med de intagna framkom att de i allmänhet är nöjda med sin vistelse vid avdelningen och personalens bemötande. En intagen framförde klagomål över att processen med att omvandla avdelningen till en programavdelning hade gått alldeles för fort. Själv kunde han inte bli aktuell för IDAP-programmet och skulle därmed ”tvingas” flytta till en normalavdelning.

Särskilt på säkerhetsenheten

En intagen framförde klagomål över att anstalten avslagit hans begäran om att kontakta ett familjehem. Målsättningen är att han ska kunna komma till familjehemmet efter villkorlig frigivning. Anstalten motiverade sitt avslag med att vistelse i familjehem inte utgör en del av hans verkställighetsplan. Han upplever det som att anstalten motarbetar honom och det är nödvändigt att han får kontakt med familjehemmet för att kunna planera sitt liv i frihet. Vidare framförde han klagomål över att han i samband med vistelse i avskildhet inte tilläts duscha mer än varannan dag. Därtill var han missnöjd över att han inte tilläts att ta frukostmaten på egen hand och att han vid flera tillfällen hade fått möjligt bröd och ost.

En annan intagen framförde klagomål över att Kriminalvården hade placerat honom tillsammans med en annan intagen, trots att han sagt att det skulle bli ”problem”. Det blev ”tjafs” och han placerades i avskildhet. Han har suttit avskild i ett antal månader och avskildheten har fortsatt trots att den andre intagne flyttats från anstalten. Av den anledningen har han sökt förflyttning till anstalten Kumla, men hans begäran har avslagits utan närmare motivering. Dagen innan JO:s inspektion inleddes fick han emellertid besked om att anstalten tillstyrker att han förflyttas.

Ett antal intagna framförde klagomål över att de sedan december 2012 inte hade haft något möte med Kriminalvårdens säkerhetschef. Vidare framförde de klagomål över att det rådde brist på sysselsättning och att det dröjde länge innan de gavs möjlighet att påbörja grundläggande studier. De framförde även klagomål över att enhetens kriminalvårdsinspektör sällan syns till på avdelningarna. Slutligen framfördes klagomål över brister i ventilationssystemet och att de på grund härav hade ständiga problem med huvudvärk.

Övrigt

En intagen framförde klagomål över att han inte hade getts möjlighet att med hjälp av tolk få förklarat för sig innebörden av Kriminalvårdens beslut och förvaltningsdomstolarnas avgörande.

Avslutande genomgång

ChefsJO och hennes medarbetare höll en avslutande genomgång med tf. kriminalvårdschefen Mats Ehn, kriminalvårdsinspektören Joakim Helmersson, tf. kriminalvårdsinspektören Anna Ahnell och regionjuristen Peter Wedin.

Genomgången inleddes med att chefsJO tackade för det vänliga bemötande som hon och hennes medarbetare fått av anstaltens personal i samband med inspektionen. Därefter redogjorde chefsJO och hennes medarbetare för de iakttagelser som gjorts vid granskningen av handlingar och frågor som tagits upp av de intagna. I samband med det antecknades följande.

Granskning av handlingar

Misskötsamhetsärenden

Maria Malmgren och Eva Fridén redogjorde för granskningen av misskötsamhetsärenden, varvid framkom i huvudsak följande. Generellt sett har anstalten skrivit välmotiverade beslut med angivande av korrekt lagrum. Utredningarna har genomförts snabbt och förhör med den intagna hölls ofta samma dag som händelsen hade ägt rum. Anstalten använder en stämpel med texten ”delgiven muntligen, vägrar underskrift”. Det noterades som ett bra exempel på en tydlig dokumentation av en handläggningsåtgärd.

Beslut om avskildhet

Karl Lorentzon redogjorde för granskningen av beslut om avskildhet, varvid framkom i huvudsak följande. Anstalten synes ha goda rutiner för omprövningen av beslut om avskildhet och av de ärenden som granskades var det bara i ett fall som anstalten hade överskridit den angivna fristen. I det fallet var det en intagen som var placerad i säkerhetsenheten. Ett sätt att undvika den typen misstag är att i slutet av beslutet ange senast vilket datum som omprövning senast ska ske. Så gör anstalten beträffande de intagna som inte är placerade på säkerhetsenheten. Vidare noterades att anstalten i omprövningsbesluten anger när förfrågan om förflyttning har initierats och från vilken tidpunkt en ny anstaltsplats finns tillgänglig.

I två fall noterades att ett antal intagna hade hållits avskilda med stöd av 6 kap. 5 § fängelselagen (2010:610) i tre respektive fem dygn. Bestämmelsen gör det möjligt för en anstalt att hålla intagna *tillfälligt* avskilda från varandra, om det är nödvändigt för att ordningen och säkerheten ska kunna upprätthållas. I motiven till bestämmelsen har angetts att ett beslut om att hålla intagna avskilda från varandra ska vara tillfälligt och får aldrig pågå längre än vad som är nödvändigt för att Kriminalvården ska kunna hantera situationen, normalt inte mer än några timmar eller något dygn. Bestämmelsen ger en anstalt möjligheten att hålla en intagen avskild utan att han eller hon kan knytas till de omständigheter som ligger till grund för beslutet att avskilja de intagna från varandra (se prop. 2009/10:135 s. 138). Det noteras att eftersom en intagen kan avskiljas med stöd av bestämmelsen utan misstanke om misskötsamhet, är det viktigt att en anstalt ser till så att avskildheten inte pågår mer än som mest några dygn.

Peter Wedin uppgav att beträffande de avskildheter som dragit ut på tiden, att de intagna hade slagit sönder en hel avdelning. I avvaktan på förflyttning till annan anstalt var det inte möjligt att låta de intagna vistas på avdelningen och det fanns inte heller möjlighet att hålla de intagna avskilda med stöd av någon annan bestämmelse.

Samtal med intagna

Standarden på C-avdelningarna och självförvaltning

Anstaltens ledning uppgav att det för närvarande inte finns några planer på upprustning av avdelningarna. Det finns inget skäl för varför de borttagna TV-apparaterna inte ska ersättas.

I fråga om självförvaltningens budget uppgav anstaltens ledning att anstalten många gånger har fått intern kritik inom Kriminalvården för att ha en för hög budget. Budgeten är beräknad på antalet intagna på varje avdelning. Om en avdelning inte är fullbelagd görs emellertid ingen skillnad i fråga om hur mycket medel som avdelningen tilldelas. Det kan således förekomma att en avdelning med 12 intagna tilldelas en budget avsedd för 14 personer.

Sysselsättning

I fråga om de intagnas möjlighet till sysselsättning uppgav anstaltens ledning i huvudsak följande. Anstalten försöker lägga de intagnas schema efter de behov som exempelvis kommit fram i verkställighetsplanen. Det är inte alltid som det bedömda behovet stämmer överens med de intagnas önskemål. Anstalten är tydlig med att förklara för de intagna att det är deras behov som styr planeringen av sysselsättningen. Ambitionen är att erbjuda studier till så många intagna som möjligt och det är i första hand grundskolestudier som prioriteras. Anstalten arbetar med en verksamhetsanalys avseende intagnas sysselsättning och den beräknas vara klar i maj 2014.

Bemanningsnattetid

Anstaltens ledning uppgav att bemanningen nattetid är sådan att det finns möjlighet att erbjuda toalettbesök till alla intagna som så önskar. Bemanningsnivån har varit på samma nivå sedan en lång tid tillbaka. Det har emellertid utvecklats ett informellt system på C-avdelningarna enligt vilket det är i stort sett förbjudet att ”flagga på” efter inlåsning. Om en intagen går ut på natten så uppfattas det av övriga intagna som att den intagne ”golar”. Anstalten jobbar med att försöka förändra denna inställning.

Bemötande

Anstaltens ledning uppgav att den ser allvarigt på att intagna upplever att de blir pressade att inte vända sig till exempelvis JO med sina klagomål. Det är viktigt att anstaltens verksamhet granskas och anstaltens ledning är mån om att uppmana intagna som är missnöjda med exempelvis beslut att begära omprövning. Anstalten är de intagna behjälpliga med att ta fram adresser för att möjliggöra begäran om omprövning eller för den intagne att vända sig till JO med sina klagomål.

Anstaltsledningen uppgav vidare att det framkommit en hel del ”historier” angående läkaren och att man för ett kontinuerligt samtal med honom.

Kontakter med omvärlden

I fråga om möjligheten för intagna att ringa till IP- och mobiltelefonnummer, uppgav anstaltsledningen i huvudsak följande. Kriminalvården är medveten om att detta upplevs som ett stort problem bland landets intagna. Det nuvarande systemet ger upphov till mycket administration för anstaltens personal. Peter Wedin uppgav vidare att det bl.a. är tekniken i det nuvarande systemet som gett upphov till begränsningarna. I ett försök att lösa problemen ”sneglar” Kriminalvården på hur

frågan har hanterats i bl.a. Norge. Där får de intagna ringa fritt, men samtliga samtal spelas in och kan sedan avlyssnas av myndigheten.

I fråga om den intagne som framfört klagomål över att det tagit två veckor att hämta ut viss post, uppgav anstaltsledningen följande. Det är riktigt att ärendet drog ut på tiden och att den intagne hamnade i dröjsmål med sitt svar till den utländska myndigheten. Anstalten var emellertid den intagne behjälplig med att skriva ett intyg om hur anstaltens postrutiner ser ut och därmed förklara att dröjsmålet legat utanför den intagnes kontroll.

Säkerhetsenheten

I fråga om sysselsättningen på säkerhetsenheten uppgav anstaltens ledning att anstalten har fått in mer arbete de senaste veckorna. Emellertid är det svårt att ta in arbete till säkerhetsenheten, eftersom en del intagna inte är villiga att utföra det arbete som erbjuds. Anstalten har hanterat många fall av arbetsvägran avseende de intagna som tidigare klagat på det inte finns någon sysselsättning. Det kan därmed uppstå situationer där anstalten inte klarar av levererar i enlighet med de avtal som har slutits.

Vidare uppgav anstaltens ledning att sammansättningen av intagna på avdelningen med lättnader är problematisk. För närvarande placeras såväl intagna från vanliga säkerhetsavdelningar och s.k. SRI-intagna² på avdelningen. Kriminalvården borde enligt anstaltsledningen sträva efter en ”bättre balans” bland de intagna.

I fråga om hot och våld mellan intagna uppgav anstaltens ledning att Kriminalvården i dag är mycket bättre än tidigare på att hålla isär intagna med motsättningar. I vissa ärenden kan det emellertid vara svårt att förutse resultatet av en placering.

Beträffande Kriminalvårdens säkerhetschefs återkommande besök av de intagna på säkerhetsavdelningarna, uppgav anstaltens ledning i huvudsak följande. Den tidigare säkerhetschefen, Christer Isaksson, åkte regelbundet runt (en gång i halvåret) till landets säkerhetsenheter och hade möten med de intagna. Det var inte fråga om några behandlingskollegier, utan kan närmast beskrivas som ”artighetsvisiter”. Kriminalvården har i dag en ny säkerhetschef. Vidare är det en öppen fråga vem eller vilka som i fortsättningen ska ansvara för omprövningsbesluten avseende de intagnas placering i säkerhetsenheterna. Dessa förhållanden talar för att de halvårsvisa besöken inte kommer att fortsätta.

Slutligen uppgav anstaltsledningen att Specialfastigheter har haft svårigheter att kalibrera fläktarna på enheten.

² Särskilt resurskrävande intagna.

Övrigt

Anstaltens ledning uppgav att det inte finns någon uttalad praxis om när tolk ska anlitas. Det finns goda språkkunskaper bland anstaltens personal och ofta försöker man lösa vardagliga frågor genom att personalen tolkar. Externa tolkar anlitas emellertid i samband med genomgång av den initiala utredning som görs på avdelningen B4. Vidare används extern tolk i sjukvårdsärenden.

I samband med inspektionen begärde chefsJO in och granskade en kopia av kioskens sortimentlista, se aktbil. 4.

Inspektionen avslutades.

Vid protokollet:

Karl Lorentzon

Justeras den 9/12 2013

Elisabet Fura